

Wojewodzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie
Delegatura w Radomiu
DEC.(POST.) Nr 1031/DE/21
z dnia 22.02.2021 r.

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
PRZY POLICHROMII ŚCIENNEJ
WE WNĘTRZU NAWY GŁÓWNEJ I NAW BOCZNYCH
KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO P.W. ŚW. MAŁGORZATY
WE WROCISZEWIE**

Opr.: mgr Piotr Konczarek
Nr dypl. ASP Kraków 3993
30-087 Kraków
ul. Zaczarowane Koło 7/15

KONSERWACJA ZABYTKÓW, PIOTR KONCZAREK
30-087 Kraków, ul. Zaczarowane Koło 7/15
NIP: 676-111-52-92, Regon: 351581781
tel. 604 714 777

Kraków, 3 lutego 2021 r.

**Program prac konserwatorskich
przy polichromii ściennej we wnętrzu nawy głównej i naw bocznych
kościół parafialnego p.w. św. Małgorzaty we Wrociszewie**

Wstęp

Opracowanie dotyczy polichromii ściennej zdobiącej nawę główną i nawy boczne kościoła p.w. św. Małgorzaty we Wrociszewie, w województwie mazowieckim, w powiecie grójeckim. Program prac konserwatorskich dla polichromii w prezbiterium i bocznej kaplicy Matki Boskiej Częstochowskiej wykonany został uprzednio przez mgr kons. Wojciecha Wdowskiego, który w 2020 roku zrealizował prace w prezbiterium kościoła.

Przedmiotowe malowidła są zabytkiem w rozumieniu Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wpisanym do rejestru zabytków województwa mazowieckiego pod numerem I164/2018 z dnia 10.09.2018 r.

Podstawę niniejszego opracowania stanowiły:

- zlecenie Parafii Rzymsko-Katolickiej p.w. św. Małgorzaty we Wrociszewie
- oględziny obiektu in situ połączone z obmiarami powierzchni polichromii i dokumentacją fotograficzną
- Decyzja NR 962/DR/18 Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie –Delegatura w Radomiu, z 31.12.2018 r.
- „Dokumentacja prac konserwatorskich przy polichromii ścian i sklepienia prezbiterium kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy we Wrociszewie w Archidiecezji Warszawskiej.” mgr Wojciecha Wdowskiego, z 2020 r.

Opracowanie zawiera opis obiektu i stanu jego zachowania. Ponadto przedstawia wnioski i założenia konserwatorskie oraz program prac określający zakres i sposób przeprowadzenia planowanych przy obiekcie działań.

W części ilustracyjnej zamieszczono kilka fotografii dających pogląd na stan istniejący obiektu, ze szczególnym uwzględnieniem miejsc zdegradowanych.

Opis obiektu i jego stanu zachowania

Kościół parafialny we Wrociszewie jest okazałą neogotycką, trójnawową budowlą.

Zlokalizowany w centrum wsi, zbudowany został z cegły, pod koniec XIX wieku - sama konsekracja miała miejsce dopiero w 1906 roku.

Projekt świątyni z absydą prezbiterium zorientowaną tradycyjnie na wschód wykonał znany architekt Franciszek Brauman.

Nawa główna o pięciu równych przęsłach o krzyżowym sklepieniu, łączy się bezpośrednio z prezbiterium o nieco mniejszych wymiarach - kościół nie posiada transeptu.

Układ przęseł obu, znacznie niższych i węższych, naw bocznych, także sklepionych łukowo-krzyżowymi sklepieniami, pokrywa się z przęsłami nawy.

Poszczególne przęsła zarówno nawy głównej jak naw bocznych rozdzielają gurty o prostokątnym przekroju.

Prawa, południowa nawa od wschodu łączy się z przestrzenią boczną kaplicą, poświęconą kultowi Matki Boskiej Częstochowskiej.

Przestrzeń nawy głównej otwiera się do naw bocznych rzędem (po każdej stronie) pięciu równych ostrołukowych arkad opartych na prostokątnych, uskokowych filarach.

Zarówno nawę główną jak i boczne doświetlają, symetrycznie rozmieszczone centralnie w ścianach tarczowych każdego przęsła ostrołukowo-zwieńczone okna.

Artkulację pionową ścian bocznych nawy głównej tworzą pilastry z centralnie umieszczonymi półkolumnkami zwieńczonymi neogotyckimi kapitelami, o formach stylizowanych liści akantu.

Występujące u góry belkowanie z pasem fryzu, załamuje się na spływach gurtów sklepiennych, a przerywa się w świetle dosyć okazałych okien. W dole ścian biegnie prosty gzyms w formie płaskiej szerokiej listwy.

Dekoracja malarska autorstwa Leona Zdziarskiego powstała na początku lat 30-tych XX wieku.

Malarz ten urodzony w 1868 roku w Starych Holendrach, był uczniem Wojciecha Gersona w Warszawskiej Szkole Rysunku. W trakcie swej 30 letniej kariery, działając głównie na terenach zaboru rosyjskiego, zastąpił jako biegły twórca polichromii obiektów sakralnych. W liczbie lokalizacji 77 kościołów występują takie miejsca jak choćby: Suserz (1894 r.), Pacyna (1894 r.), Szczawin Kościelny (1894 r.), Uniejów (1904 r.), Ł... anięty (1910 r.). Miłków (1911 r.), Solec (1923 r.) czy Mogielnica (1930 r.).

W 1890 r. Leon Zdziarski pracował w 8-osobowym zespole pod kierunkiem Aleksandra Przewalskiego przy konserwacji późnorenansowych malowideł ściennych we wschodniej absydzie kolegiaty w Tumie pod Łęczycą.

Polichromia w kościele parafialnym p.w. św. Małgorzaty we Wrociszewie pochodzi z roku 1931.

W większości wykonana jest w technice kazeinowo- wapiennej, w partiach temperowej, a w przedstawieniach figuralnych, występujących zasadniczo tylko w prezbiterium i w pasie marmoryzacji lamperii, w technice olejnej.

Ta eklektyczna, neoklasycystyczna polichromia charakteryzowała się spokojną i zrównoważoną kolorystyką zbudowaną z ciepłych, szaro-zielonkawych i jasno- umbrowych odcieni oraz mocniejszych akcentów czystych kolorów występujących w ornamentach.

Wśród ornamentów dominują rolę wici roślinne, ale licznie występują też geometryzujące dekoracje z powtarzalnymi patronowymi elementami, niekiedy symbolami religijnymi.

Obecny stan zachowania malowideł jest zły.

W latach 70-tych XX wieku dokonano, w ramach tzw. odnowienia polichromii, zamalowania na gładko różnymi odcieniami klejowej farby całych obszernych partii, w tym wielu barwnych elementów dekoracji i ciemnobłękitnego neogotyckiego sklepienia ze złoceniami gwiazdek.

W efekcie działanie to bardzo zubożyło i zeszcpeciło wystrój malarski.

Powierzchnia wszystkich malowideł jest mocno zabrudzona i zakurzona, co powoduje niekorzystne wrażenie zaniedbania i zakłóca odbiór estetyczny całości.

Ponadto w wielu miejscach widnieją mechaniczne uszkodzenia w formie zadrapań, ubić krawędzi narożnych ścian i brzegów gzymsów. Gdziekolwiek ubytki w formie odpryśnięć warstwy malarskiej „świecą” bielą odsłoniętego podłoża wapiennej wyprawy.

Na polach sklepiennych występują nieregularne przetarcia warstwy klejowego przemalowania ukazujące leżący pod spodem błękit, pierwotnie występującego tła.

W partii kolebkowo łukowego sklepienia nad chórem muzycznym oraz w pierwszym, zachodnim przęśle nawy głównej i w północno-zachodnim narożniku nawy bocznej można zaobserwować ciemne plamy związane z występowaniem pleśni lub kolonii grzybów mikroskopowych.

W dolnych partiach zewnętrznych ścian naw bocznych wystąpiły dosyć rozległe zniszczenia warstwy podłoża tynkowego na skutek dużych zawilgoceń i następujących po nich wysoleń destruujących strukturę tych warstw.

Kilka warstw wtórnych olejnych lamperii w tych partiach uniemożliwia właściwą wentylację ściany.

Założenia konserwatorskie

Główny celem prac konserwatorskich to przywrócenie jednolitej estetycznie i spójnej stylistycznie dekoracji malarskiej, posiadającej duże walory kolorystyczne i artystyczne, a obecnie w części zakrytej późniejszymi nawarstwieniami.

Przewiduje się odsłonięcie zachowanych fragmentów polichromii spod warstwy gładkiego przemalowania, w dużych partiach szczelnie zakrywającego powierzchnię ścian i sklepień wnętrza kościoła oraz poddanie zachowanych partii polichromii pełnej konserwacji zarówno technicznej jak i estetycznej.

Przeprowadzenie gruntownej konserwacji technicznej warstwy odsłoniętej polichromii i tynkowego podłoża winno zatrzymać procesy degradacji zabytkowej substancji i przywrócić dobre parametry techniczne.

Z uwagi na widoczne występowanie w kilku miejscach sklepienia, na powierzchni polichromii kolonii mikroorganizmów, konieczne jest pobranie próbek, zlecenie ekspertyzy mykologicznej, a w trakcie prac, wykonanie skutecznych zabiegów dezynfekcji zaatakowanych partii.

Zakłada się dokładne przebadanie stratygrafii pasa lamperii (do wys. 1,7 m), celem potwierdzenia występowania marmoryzacji w tym dolnym pasie (ścian bocznych i filarów) obecnie pokrytym trzema warstwami olejnych gładkich wymalowań i ustalenia pierwotnej kolorystyki.

Na podstawie tych odkrywek zakłada się odtworzenie wyglądu tej marmoryzacji.

Fotografia 16 ukazuje fragment marmoryzacji w pasie lamperii w kaplicy bocznej.

Naturalna odkrywka w pasie lamperii na filarze, w nawie głównej (FOT_15), ukazuje pierwotną warstwę zbliżoną w kolorze do tej odtworzonej w prezbiterium, istnieje więc przypuszczenie, że kolorystyka na ścianach naw bocznych była nieco lżejsza niż ta którą autor zastosował w prezbiterium i na filarach nawy głównej.

Niezbędne jest wykonanie uzupełnień malarskich partii niezachowanych, tak by przywrócić pierwotną kompozycję zgodną kolorystycznie i formalnie z zachowanymi partiami.

Zakłada się odtworzenie pierwotnego wyglądu sklepienia - ciemnobłękitnego tła ze złożonymi gwiazdkami, co zostało już odtworzone na sklepieniu prezbiterium przez konserwatora mgr Wojciecha Wdowskiego w 2020 r.

Zabiegi estetyczne przy zachowanych fragmentach polichromii winny objąć retusz naśladowczy w miejscach ubytków pierwotnego malowidła i scalenie kolorystyczne miejsc przebarwień i niedających się usunąć zaplamień, w trwałej i odwracalnej technice malarskiej o stopniu połysku zbliżonym do oryginału.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Wykonanie pełnej dokumentacji fotograficznej obiektu przed rozpoczęciem działań
2. Wstępne, ostrożne odczyszczenie powierzchni obiektu z kurzu, sadzy i pajęczyn – odkurzenie i omiecenie miękkimi pędzlami z wszelkich luźnych, wierzchnich nawarstwień i zanieczyszczeń.
3. Zabezpieczenie fragmentów warstwy malarskiej przed odpadnięciem poprzez podklejenie brzegów ubytków i odspojonych łusek przy pomocy spoiwa 10% Primal AC 33 rozp. w wodzie destyl.
4. Odsłonięcie warstwy malarskiej na całej powierzchni spod wszystkich wtórnych nawarstwień (w tym gładkich, całościowych przemalowań dużych partii polichromii) metodami chemicznymi, po uprzednim wykonaniu prób w celu dobrania optymalnego środka – przy użyciu 20 % roztwór kwaśnego węglanu amonu, preparatu Contrad, rozpuszczalników organicznych i wody destylowanej i mechanicznymi - przy użyciu skalpela, pędzli, noży szewskich i syntetycznych gum „chlebowych”).
5. Utrwalenie osłabionych partii odsłoniętej warstwy malarskiej, mających tendencje do „pudrowania ” poprzez 2-krotne napylenie spoiwa - 2,5 % Paraloidem B-82 rozp. w etanolu
6. Chemiczne doczyszczenie z trwałych zabrudzeń i wtórnych zaplamień szpecących polichromię (preparaty Contrad, Vitaf, DMF, terpentyna, rozpuszczalniki organiczne :aceton, etanol,)
7. Odkucie wtórnie wykonanych, cementowo-wapiennych łat tynku i kitów oraz usunięcie odspojonych od podłoża, zdestruowanych fragmentów tynku
8. Przeprowadzenie dezynfekcji partii ścian i sklepień zaatakowanych przez mikroorganizmy, po uprzednim pobraniu próbek oraz przeprowadzeniu ekspertyzy mykologicznej określającej stopień i rodzaju zagrożenia mikrobiologicznego.
9. Wykonanie serii kompresów odsalających fragmenty dolnych partii ścian (lignina

i woda destylowana) metodą migracji soli do rozszerzonego ośrodka.

Po całkowitym wyschnięciu tych partii nasycenie ubytków w miejscach występowania zasoleń preparatem neutralizującym sole Salzsperre Aida firmy Remmers, lub zamiennie Esco-Fluat firmy Schomburg.

10. Wykonanie w miejscach odspojień bądź osłabienia struktury tynkowego podłoża niezbędnych zastrzyków preparatem Ledan (prod. „Kremer”) oraz 15% spoiwem akrylowym Primal AC33 rozp. w wodzie destyl.

11. Wykonanie uzupełnień ubytków tynku w miejscach kompletnie zdestruowanych lub wadliwie wykonanych dawnych łat i kitów. W dolnych partiach, w obrębie dolnego pasa ścian bocznych kościoła zniszczonego wysoleniami spowodowanymi podciąganiem wilgoci -położenie dwuwarstwowo, mineralnych tynków renowacyjnych WTA, makroporowych.

12. Położenie pobiał wapiennych na partiach uzupełnień oraz zasklepienie nimi cienkich pęknięć tynku. Pobiała wapienna prod. firmy Remmers z wapna dyspergowanego Funcosil Historic Kalkfarbe.

13. Zaimpregnowanie pobiał cienką warstwą 3 % Paraloidu B-82 rozp w etanolu.

14. Połączenie gwiazdek na tłach sklepienia w technice powtarzającej złączenia oryginalne.

15. Retusz kolorystyczny i scalenie polichromii -naśladowczo plamą barwną przy użyciu trwałej, odpornej na wilgoć i odwracalnej techniki malarskiej opartej na spoiwie z 2,5 % Polialkoholu winylu rozp. w wodzie destyl. i pigmentów proszkowych firm „Talens” i „Kremer”.

W dolnych partiach, przy rekonstrukcji polichromii w pasie marmoryzowanej lamperii, narażonych na bezpośrednie urazy, zastosowanie farb o podwyższonej odporności na czynniki mechaniczne i wilgoć. Proponuje się tu np. farby Siliconharzfarbe LA wysokiej jakości farba silikonowa firmy Remmers stosowana jako doskonale kryjąca powłoka renowacyjna.

16. Wykonanie w trzech egzemplarzach pełnej dokumentacji konserwatorskiej zawierającej kolorową dokumentację fotograficzną przed, po i w trakcie konserwacji oraz dokumentację opisową.

Kraków, 3. 02. 2021 r.

